

Programska oprema [SMAP:2]

Operacijski sistem

- most med strojno in uporabniško programsko opremo
- je programska oprema, ki izvaja osnova opravila, kot so:
  - upravljanje procesorjev
  - upravljanje pomnilnika
  - nadzor V/I naprav
  - upravljanje datotečnega sistema
  - nadzor delovanja sistema
  - izvajanje varnostnih funkcij
  - spremljanje porabe sredstev
  - detekcija napak
- moderni operacijski sistemi so večopravilni
  - zaganjanje več aplikacij hkrati
  - računalniški viri so dodeljeni različnim procesom, vsak dobi svoj delež glede na prioritete
  - preklapljanje med procesi in porazdeljevanje procesorskih virov med njih
  - preklapljanje med procesi ni zastoj
    - shraniti je treba vse vire (rokovalnike do datotek, programski števec, skladovni kazalec)
    - ob ponovni aktivaciji procesa jih je treba spet rekonstruirati
- moderni operacijski sistemi so sočasni

Procesi

- ko zaženemo program, se v operacijskem sistemu pojavi nov proces
- proces je osnovna enota, ki ji operacijski sistem dodeli vire
  - delež procesorskih ciklov
  - del prostega pomnilnika, ki ga operacijski sistem varuje pred dostopom drugih procesov
  - dostop do komunikacijskih vrat in V/I naprav
  - rokovalnike do datotek, ki jih potrebuje program
- proces najprej zažene kodo, ki postori zgornje, nato zažene funkcijo `main()` v programu
- dodeljevanje pomnilnika
  - programska koda in dinamične knjižnice
  - globalne spremenljivke, definirane zunaj funkcije `main()`
  - kopica je namenjena dinamičnemu dodeljevanju pomnilnika
  - na sklad se shranjuje vse potrebno ob klicu funkcije in spremenljivke, definirane v funkcijah

Niti

- proces je osnovna enota, ki ji operacijski sistem dodeli vire, ni pa osnovna enota, ki jo operacijski sistem lahko izvaja
- proces lahko vključuje več internih izvajalnih enot ali niti
- proces ima vedno vsaj glavno nit
- iz glavne niti lahko po potrebi zaženemo dodatne niti
  - s tem ustvarimo nov zaporedni programski tok, ki se izvaja asinhrono z glavnim
  - glavni programski tok se izvaja naprej nemoteno
  - od tu dalje sta glavna in dodatna nit enakovredni
  - dodatno nit lahko po potrebi pridružimo glavni niti
- izvajanje niti
  - niti izvaja operacijski sistem, nimamo vpliva na vrstni red izvajanja
  - večnitni program lahko izvajamo na enem jedru
  - če niti izvajajo neodvisne programske tokove na več jedrih hkrati, govorimo o vzporednem procesiranju
- programske in strojne niti

- strojne niti omogočajo hkratno izvajanje več ločenih programskih tokov
- operacijski sistem določi katera strojna nit bo izvajala neko programska nit

Organizacija pomnilnika v večnitnem procesu

- do globalnih spremenljivk (na sliki stat. spr.) lahko dostopa vsaka nit
- vse niti lahko dostopajo do programske kode
- vse niti lahko dostopajo do dinamično dodeljenega pomnilnika (kopica)
- niti si delijo dostop do datotek, vrat, V/I naprav
- lokalne spremenljivke na skladu so privatne za vsako nit
- če nit deli pomnilniški naslov z ostalimi nitmi, lahko te dostopajo do njenega lokalnega pomnilnika

Niti izvajajo neodvisne programske tokove, zato ima vsaka svoje:

- registre, na primer programski števec in skladovni kazalec
- sklad
  - delovanje: princip LIFO, skladovni kazalec
  - ob klicu funkcije na sklad shranimo povratni naslov in argumente, nato tudi vse spremenljivke
  - ob vračanju se vse lokalne spremenljivke in argumenti odstranijo iz sklada, program nadaljuje izvajanje na povratnem naslovu
- če ima proces več niti kot ima procesor jeder, operacijski sistem preklaplja med nitmi
- preklapljanje med nitmi je učinkovitejše od preklapljanja med procesi, saj ni treba shranjevati stanja virov, ki so na voljo vsem nitim
- niti so "lahki" procesi s poenostavljenim upravljanjem virov
- lahko jih razumemo tudi kot "napredne" funkcije, ki imajo svoje izvajalno okolje

Programski in izvajalni model

- programski model predstavlja logično organizacijo programa
  - mora biti kar se da splošen, da je prenosljiv med različnimi sistemi
- izvajalni model natančno podaja način izvajanja na ciljnem sistemu
  - odvisen od strojne opreme in programskih okolij
- izvajanje večnitnega programa
  - sočasno: več niti v procesu se izvaja (rešuje problem) v istem časovnem okviru
  - vzporedno: različne niti se hkrati (v istem trenutku) izvajajo na različnih procesorskih jedrih
  - izvajanje niti je lahko sočasno, ni pa vzporedno (dodeljevanje časovnih rezin)
  - če je izvajanje niti vzporedno, je tudi sočasno (hkratno izvajanje na več procesorskih jedrih)
  - sočasnost je programski vzorec, vzporednost je lastnost strojne opreme
  - dobro napisan program s podporo za sočasnost
    - se bo lahko izvajal sočasno na enem procesorskem jedru ali
    - vzporedno na več procesorskih jedrih hkrati

Življenjski cikel niti

- pripravljena: čaka v bazenu niti, da ji bo razvrščevalnik dodelil procesor
- v izvajanju: nit se izvaja na procesorju
- blokirana: izvajanje niti je zaustavljeno
  - operacijski sistem jo vrne v stanje pripravljenosti preden isto jedro začne izvajati drugo nit
  - programska blokada ob čakanju na pogoje
  - ko je nit blokirana, ne rabi procesorskih virov
- zaustavljena:
  - ko je zaključila z delom
  - ko je prekinitev izvajanja zahtevala druga nit

Prednosti večnitnih programov

- vzporedno izvajanje
- prepletanje računanja in komunikacije (računanje se lahko izvaja medtem, ko nit čaka na V/I)
- večnitni strežniki (spletne storitve, ena nit za vsakega uporabnika)
- grafični vmesniki (vsaj ena dodatna nit za obdelovanje dogodkov)

Naloge: ko niti niso dovolj

- mnoga programska orodja delajo neposredno z nitmi (pThreads, OpenMP)
- za učinkovito vzporedno izvajanje določenih tipov programov (na primer rekurzivnih) potrebujemo dodaten nivo abstrakcije (Cilk, TBB, go)
- model nalog
  - program ustvari niti
    - so blokirane in čakajo v bazenu niti
    - po potrebi jih programski razvrščevalnik (knjižnica) zbudi
      - lahko vsako nalogo izvaja svoja nit, ali pa imamo več nalog kot niti
  - program ustvarja naloge, ki jih oddaja v bazen nalog
  - naloge se izvajajo takrat, ko so niti na voljo
  - naloge dodeljuje nitim programski razvrščevalnik (knjižnica, jezik)
    - naloge se lahko izvajajo v drugačnem vrstnem redu, kot so bile oddane v bazen
- stanja nalog:
  - čakajoča
  - pripravljena za izvajanje
  - v izvajanju
- programski razvrščevalnik:
  - razvrščevalnik $M:NM : N$, razvršča MM nalog na NN niti ($M > NM > N$, NN je običajno enak številu procesorjev)
  - nalogo da na čakanje takoj, ko je njeno izvajanje blokirano, in zažene drugo nalogo iz bazena
  - koncept je podoben kot pri nitih, vendar samo ko pride do blokade, ne pa tudi zaradi porazdeljevanja procesorskih virov med naloge
  - s tem, ko neprestano preklaplja med blokiranimi in neblokiranimi nalogami, skrbi, da niti nikoli ne čakajo in procesor nima razloga za zamenjavo z drugimi nitmi
  - preklapljanje med nitmi ~12k ukazov, preklapljanje med nalogami ~2,4k ukazov
  - precej kompleksen: globalni seznam nalog, seznam nalog za vsako nit, LIFO in FIFO, kraja
  - vir: [William Kennedy: Scheduling In Go](#)
- prednosti nalog:
  - znebimo se visokih stroškov ob ustvarjanju, zaključevanju, preklapljanju niti
  - programi se lahko poenostavijo - lahko privzamemo, da imamo neomejeno število nalog